

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון ר"ט, תשפ"ג

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

חוב ישן נושן שאולי נפרע

גם המלווה וגם הלווה לא זכרו את הימים שבהם נוצר החוב, אך רואה החשבון גילה את החוב בבוקר בהיר אחד ביומני הנהלת החשבונות.

שייך יאוש בהלוואה, ואפילו אם שמעו את המלווה מתבטא מפורשות בלשון של 'אוש כמו 'וי לי לחסרון כיס', אין לכך משמעות משפטית, בשל העובדה שבכל חוב ישנו מרכיב מסויים של סיכון שמא הלווה לא ירצה או לא יוכל להחזיר, וודאי שאולי יתמהמה ולא יחזיר בזמן הנקוב, ועל דעת כן הלווה לו. לפיכך לא השתנו התנאים מעת ההלוואה, ומצבי יאוש הולכים ובאים ואין לכך תוקף.

מאידך, בדברי המהרי"ק מבואר שישנם מצבים שבהם כן מתייחס המלווה מהחוב והחוב פוקע. המהרי"ק (שורש ג) עסק במקרה דלהלן: מושל מקומי אחד לווה מהקהילה היהודית סכום כסף ולפי הסיכום היה אמור לנכות להם את הסכום מכספי המיסים העתידיים שתכננו לשלם לו. זמן מה לפני מועד תשלום המיסים, גזר המושל גזירה שכל נכסי היהודים יוחרמו וייכנסו לקופתו, היהודים עמדו לתפילה ושתדלנות והצליחו להפר את רוע הגזרה ולהחזיר את יחסי המושל עם הקהילה לתקנם. לפי ההסכם המחודש החזירו את הסדר המסים הישן למקומו, תוך שסכום ההלוואה שהיה צריך להיות מנוכה מחוב המסים 'נשכח' על ידי המושל. היהודים שזכרו את החוב היטב, פחדו לפצות את פיהם, ולא אמרו דבר.

כעבור חצי שנה, נהרג המושל בתאונה, והדוכסית שירשה אותו הסכימה בעצת מועצת השרים לנכות ליהודים מסך כל חובות המסים העתידיים את סכום הכסף שהלוו למושל המת. כאן התפתח ויכוח אצל היהודים, בין היהודים שמימנו את ההלוואה המקורית למושל, היו גם כאלו שהיו בשעתו עתירי הון ונטלו בשל כך חלק יחסי גבוה של ההלוואה על עצמם, ובינתיים ירדו מנכסיהם וכעת טענו: במיסים העתידיים, איננו אמורים ליטול חלק כה גדול, ולכן על הקהילה להחזיר לנו את הפער שבין מה ששילמנו לבין מה שאנו אמורים לשלם, אם בסופו של דבר משתמשים בכספים שלנו כדי לשלם את המסים החדשים ולא את הישנים.

כנגדם טענו אנשי מנגנון הקהילה, כי אחרי הודעת המושל המת שלא ינכה את כספי ההלוואה כלל מהמסים, היה כל הכסף אבוד. העובדה שהקדוש ברוך הוא נתן בלב הדוכסית ויועציה להתייחס יפה אל היהודים

זכר את המקרה היטב וסיפר לשמעון דברים כהווייתם, שמעון לא זכר דבר ורק הדגיש שבין שלל החשבונות והפעולות שביצע באותה תקופה אך סביר הוא שלא יזכור דבר, אולם כשהגיע ראובן לתיאור החלק בסיפור שבו פרע לוי בנו את החוב בסך 4,500 שקלים, עמד שמעון על דעתו שדבר כזה לא יכול היה להתרחש: אילו הייתי מקבל את הכסף לידי, הדבר היה נרשם על אתר בדו"חות הממוחשבים של המכון.

באשר לאירוע מסוים זה, ידיעתו האישית של ראובן מוגבלת היתה לכך שהוא שלח את הכסף באמצעות בנו, ולכן ביקש לברר עם בנו את חלקו בסיפור. ואכן לאחר כמה ימים שב והתקשר לשמעון: ככל הידוע לי, אני שלחתי את הכסף אל המכון, בני העביר את הכסף, ואצלכם רשום חוב. כל זה ברור וידוע. השאלה היא: מה השתבש? האם בני נמנע ברגע האחרון מלשלם את הכסף ודיווח לי בשעת מעשה דיווח שאינו אמת? זה נשמע לי סביר פחות מהאפשרות ששכחתם לעדכן את הרישומים במחשב ולכתוב שפרעתי את חובי. כמובן שבעיני שמעון, האפשרות השנייה הייתה פחות סבירה, ולכן כדרכם של יהודים שומרי תורה ומצוות, הציע לראובן לפנות אל בית ההוראה ולברר כיצד היתה ההלכה מוכרעת אם היו נאלצים להציע משפטם בפני בית הדין.

עיקרי הנושא בהלכה

א. האם אפשר להתיימש מחוב

להלכה נפסק (סימן צח סעיף א-ב) שכשמלווה מציג שטר חוב תקין, בית הדין מחייב את הלווה לשלם, גם במקרה שהמלווה השתהה במשך כמה שנים ממועד הפירעון, ולא תבע את כספו. כי למרות שאם השטר ישן מאד על הדיין לדרוש ולחקור מדוע לא תבעו את מימושו עד עתה (הארכנו במקור דין זה במשפטי אמת סימן צח), מכל מקום אם לא נראה שישנה כאן תרמית, הלווה חייב לשלם, ואין התיישנות על החוב, או סיבה להניח שהמלווה מחל ללווה.

רק במקום שישנה אפשרות שהמלווה התיימש מהחוב, תלוי הדבר במחלוקת הפוסקים, שבשולחן ערוך (שם) נקט שלא

אובן היה מומחה מפורסם לחומרי גלם וכשרותם שעבד בשירות כמה מגופי הכשרות המהודרים. הוא חי בצניעות והשתכר בשכר נאה, וימי הלימודים, אי אז בשנים תשס"ב-תשס"ג כבר נשכחו ממנו כליל. באותה תקופה, החל לחתן את ילדיו ומצבו הכלכלי גרם לו לצאת ולקבל הכשרה בחברה שעסקה בתחום חומרי הגלם והכשרת מומחים, כדי לקבל משרה בארגון הכשרות שבו עבד אז, כאחראי על מחלקת חומרי הגלם.

שכר הלימודים היה גבוה, התקווה לשיפור בשכרו סייעה לו להתמיד בתשלומים ללימודים, אך בשלב מסוים נוצרה אצלו בעיה כספית והוא פנה אל שמעון, מזכיר המוסד, בבקשה להשהות את שכר הלימוד שעמד אז על 900 שקלים לחודש למשך חמשה חודשים. בתום תקופה זו אמור להשתחרר לו פיקדון בבנק ואז ימשיך כמובן לשלם את התשלום החודשי באמצעות הוראת הקבע שלו, וישלים את התשלום החסר בסך 4,500 שקלים. המזכיר נענה לבקשתו והענין סודר. כעבור חמשה חודשים חודשה הוראת הקבע באופן אוטומטי, וראובן שלח סכום של 4,500 שקלים בידי בנו לוי, שהתקשר באותו ערב ועדכן את אביו כי התשלום סודר והכסף הועבר לידי המזכיר.

כאמור, התקדם מאז ראובן בעבודתו, וכל הסיפור היה נשכח, אלמלא צף לפתע מתהום הנשיה בראשית קיץ תשע"ח. החברה שבמסגרתה פעל המכון להכשרת מומחים לחומרי גלם בחנה אפשרות להפרדת פעילות המכון מהחברה וקיום כלכלי עצמאי של המכון, ובמסגרת בחינת אפשרות זו נמסרו כל ספרי הנהלת החשבונות של המכון לידי מבקר חיצוני, רואה חשבון בכיר, שינתח את הפעילות ויציע דרך להתייעלות שתאפשר את קיומו הכלכלי העצמאי של המכון. במהלך בדיקות אלו נתגלו פה ושם חובות ישנים של ספקים ואנשים פרטיים למכון, וביניהם רישון של חוב על סך 4,500 שקלים של ראובן למוסד, עם אישורו של שמעון ששימש כזכור באותן שנים כמזכיר המכון.

שמעון לא זכר את המקרה ולא היה לו מושג מהו החוב הרשום ביומנו, כיון שכך סיכם עם אנשי ההנהלה האחרים שיתקשר לראובן וילבן אתו את הדברים. ראובן אכן

ולנכות להם מכספי המסים את הסכום שהמושל "הפקיע" מהם, היא מתנה משמים וזכייה מן ההפקע, אך למעשה אין קשר אמיתי בין הכסף שנתנו אותם יהודים יקרים והלך לאבדון, לבין המתנה החדשה שקיבלה הקהילה היהודית בעקבות מותו של המושל ועלייתה של הדוכסית לשלטון.

המהרי"ק נוקט כדבר פשוט שברגע שהיה ברור לכל שהמושל לא מתכוון להחזיר את ההלוואה, ועברו שני מועדי פרעון מיסים שבהם המשיך המושל לגבות את המיסים תוך שהוא מתעלם מקיומו של החוב, התייאשו היהודים מלקבל את כספם. ולמרות שהם עומדים וטוענים שלא התייאשו מעולם ורק שמו את יבנם ומבטחם בהשם יתברך שיהפוך את לב המושל עליהם לטוב, אין בדברים אלו ממש, והבחינה צריכה להיות ריאליה אם היה אכן מקום לתקווה שהמושל יחזור בו, והאמת היא שלא היה כל סיכוי שזה יקרה. להתפלל לנס ראוי תמיד, אבל כאשר הנס קורה הרי זו מתנה משמים ולא המשך הגיוני כלכלי של המציאות הממונית הקודמת.

את הדין שהבאנו לעיל, שלפיו מלוה אינו יכול להתייאש כלל מחוב, הביא המהרי"ק בשם תשובת רבינו בנימין, והוא עומד ומבאר מדוע כלל זה אינו נוגע לנידון שלפניו, ובמקרה הזה כן התייאשו המלווים היהודיים למושל:

הבה נשוב ונתבונן בשורש הסיבה לכך שתיאשו אינו מועיל לגבי חובות, הרי ברור שאין הדבר נובע ממעמד ממוני חזק יותר של חובות, שהרי ממון ממש מהווה אחזקה ממונית חזקה יותר מחובות, ובכל זאת אפשר כמובן להתייאש ממנו, ולאחר ייאוש שוב אין הוא ממונם של הבעלים ומותר לאחרים לזכות בו. אלא, כמובן, סיבת ההבדל נעוצה בדעת הבעלים וברמת הייאוש האמיתית שלהם מממונם, ולכן, כאשר מדובר ברכוש רגיל, בדרך כלל האדם לא אמור להתייאש ממנו, אין לנו להניח שהתייאש ממנו מבלי שיבטא זאת בפיו ממש ויאמר "וי לי לחסרון כיס". ברכוש אבוד, כמו אבדה שאין עליה סימן, בדרך כלל אנשים מתייאשים ולכן לא צריך אפילו ביטוי מילולי של הייאוש, ולכן המוצא את האבדה הרי היא שלו ואינו צריך להכריז.

לכן, בעוד שבסתם הלוואה, אין מקום לייאוש, כי כפי שביארנו הסיכונים לאי-פירעון היו ידועים למלווה מראש, ולכן אנו רואים ב"יאוש" שלו, מצב-רוח חולף ולא יאוש אמיתי עם משמעות ממונית.

במקרה כמו זה של המושל שהפקיע את הלוואת היהודים, מדובר במצב מייאש יותר מבאבדה, ולכן ברור שהדין לא יהיה דומה לכל הלוואה אלא לייאוש של אבדה ששטפה נהר וכדומה, שבה הייאוש ברור ברמה כזו, שגם אם עומדים היהודים העשירים לשעבר ומכריזים שלא התייאשו, לא מייחסים חשיבות לתקווה הלא-ריאלית שהציגו, ומניחים שברמה הממונית ודאי התייאשו.

כמסקנת המהרי"ק פסק הרמ"א (סימן קסג סעיף ג) ובקצות החושן (סק"א) הוכיח כדבריו מכמה מקומות שבהם מבואר בצורה ברורה שיש יאוש גם על חוב, ועל כרחך הכל תלוי במצב שבו מדובר והאם הוא אכן מייאש במידה כזו שהבעלים מתייאשים ובוזה מאבדים הם את בעלותם על הממון ואת זכות התביעה שלהם על החוב.

ב. שיטת הסוברים שלעולם אין יאוש בחוב

מאיך כתבו החכם צבי (בהגהות על ה"ט"ו) והנתיבות המשפט (סק"א) שייאוש לא מועיל כלל בחוב. הנתיבות מביא שכך נקט גם התומים. החכם צבי השיג על עיקר דברי הרמ"א שלא היה לו לפסוק כמהרי"ק, אך הנתיבות מבאר שלמרות זאת, במקרה שבו עסק המהרי"ק אכן יועיל יאוש, ולכן פסק הרמ"א כדבריו.

הסיבה שלא מועיל יאוש מחוב, מבאר ה'נתיבות', היא שבעוד שמהממון עצמו, הן בממון ממשי והן בממון של חוב, האדם אכן עשוי להתייאש, ברגע שמתברר לו שכנראה לא יראה יותר את הכסף. מכל מקום, בחוב כלול גם מרכיב נוסף, "שעבוד הגוף", שהוא דבר שאינו הולך לאיבוד, והרי הוא דומה לקרקע שגם בה לא שייך יאוש. משעבוד הגוף, אין למלווה סיבה להתייאש ולפיכך הוא מוסיף להתקיים, וברגע שלווה יהיה כסף שאפשר לגבותו, יוכל המלווה לשוב ולתבוע בבית הדין שיגבו את

הכסף עבורו, זאת ועוד שכשם שבקרקע לא מהני יאוש והיא נשארת בחזקת הבעלים, כן הוא ממש גם בשעבוד הגוף שייאוש אינו מבטלו.

לאור סברא זו, במקרה שבו הלווה כן יכול להפקיע את עצם שיעבוד הגוף, כגון במקרה שיכול לפי חוקי השלטון והערכאות במדינתו לקבוע שהחוב עצמו בטל, ואכן הלך לבית משפט וביטל את החוב, המלווה אכן מתייאש גם לשיטה זו. ולכן פסקו המהרי"ק והרמ"א שבמקרה שהמושל ביטל את עצם החוב ולא רק עשק את הממון, האדם כן מתייאש ושוב לא נשאר ליהודים המשלמים, חוב כלשהו, וממונם אבד. אמנם בחכם צבי ביאר טעם אחר מדוע לא מועיל יאוש למחוק את החוב, כי השעבוד הגוף הוא מצווה לפרוע, ואפילו באבידה אם כבר נתחייב במצווה להשיבה שוב לא מועיל בה יאוש, וכן הוא בחוב מאחר וחל מצווה לשלם שוב לא מועיל היאוש. ככל הנוגע למקרה שלפנינו, ברור שמדובר בהלוואה שאינה עומדת באופן רגיל לייאוש, שהרי הממון מכיר את הלווה, ופרטיו רשומים כמות, וכיוון שידעו שבכל נקודת זמן עתידית יוכלו לאחזר

באמצעות המחשב את פרטי הלומדים שלא שילמו את שכר הלימוד, ודאי לכולי עלמא לא חל יאוש לגבי חוב זה.

ג. האם יכול ראובן לטעון 'ברי' על סמן דברי אחר

לאחר שביררנו שעצם החוב ודאי תקף, נוכל לגשת לעסוק בדין ודברים שבין הצדדים באשר לאפשרות שהחוב כבר נפרע. עומד ראובן וטוען שברור לו שהחוב נפרע על ידי בנו. כמובן שביור זה אינו ידיעה אישית שלו, אלא שהוא מאמין לבנו שאמר לו בשעת מעשה ששילם את החוב כבקשתו, לא רק שבנו נאמן עליו אלא שגם ברור לו שלא היה משקר לו ולא משלם, כשהוא יודע שבימים הקרובים יתקשרו ממשרדי המכון לברר עם אביו מדוע לא שולם החוב. אך עדיין ידיעתו מבוססת על דברי אחרים, ויש לברר האם אפשר לטעון טענת 'ברי' על סמן ידיעה כזו.

בשולחן ערוך (סימן קכא סעיף ט) נידון מעמדו של שליח לפרעון חוב באופנים שונים. ומתוך הדברים עולה שמול טענת 'ברי' של המלווה אין לשליח נאמנות כעד אחד לחייב

ככל הנוגע למקרה שלפנינו, ברור שמדובר בהלוואה שאינה עומדת באופן רגיל לייאוש, שהרי הממון מכיר את הלווה, ופרטיו רשומים כמות, וכיוון שידעו שבכל נקודת זמן עתידית יוכלו לאחזר באמצעות המחשב את פרטי הלומדים שלא שילמו את שכר הלימוד, ודאי לכולי עלמא לא חל יאוש לגבי חוב זה

שבועה, שהרי הוא נוגע בעדותו 'לנקות את עצמו' שעשה שליחותו ושילם למלווה, מאחר ולטענת המלווה הוא נטל מעות מהלווה ולקחם לעצמו במקום לשלם, ולכן במקרה שלפנינו אם היה המזכיר שמעון טוען 'ברי' שהחוב לא נפרע (ולא רק נסמך על כך שלא מחק את החוב), לא היה תוקף לטענת לוי שהיה שליח לפרוע את החוב, וודאי שלא לטענת ראובן שפרע, שמבוססת על דברי לוי.

אמנם שבועה חמורה בנקיטת חפץ חייב המלווה להישבע, שהרי השליח מעיד בבדי שהוא פרע למלווה, (והגם שסתם שבועת היסת היא ללא נקיטת חפץ כאן החמירו, ש"ך שם ס"ק מט), ואפילו שהשליח קרוב של הלווה, אין בדבר חיסרון וכמבואר בשו"ע (סימן עה סעיף כג).

ולמרות שגם טענת התובע, שמעון, היא טענת 'שמא', אין כל דרך להסתמך על דבריו של לוי. [וכאן צריך לשים לב, שאפילו אילו היה לוי אדם זר לראובן ולא היה נחשב נוגע בעדות, בכל זאת לכאורה לא תסייע עדותו של לוי לראובן. וזאת כפי שנבאר: הש"ך (סימן פז סק"ט) מוכיח וקובע להלכה שלמרות ש"עד המסייע" יכול לפטור אדם מחיוב שבועה, כל זה רק כאשר הוא עומד מול עד אחר המחייב את האדם שבועה. אך במקרה שאדם התחייב שבועה מסיבה אחרת ואינו יכול להישבע אינו פוטר את האדם משבועה. הקצות החושן (סימן פז סק"ט)

כמובן שבעיני שמעון, האפשרות השנייה הייתה פחות סבירה, ולכן כדרכם של יהודים שומרי תורה ומצוות, הציע לראובן לפנות אל בית ההוראה ולברר כיצד היתה ההלכה מוכרעת אם היו נאלצים להציע משפטם בפני בית הדין

מסייג זאת ואומר שכאשר החיוב על הנתבע נוצר כתוצאה מחיוב שבועה, עד המסייע כן יכול לסייע לו, כי עדותו היא בעלת משקל זהה לשבועה, והרי זה כאילו נשבע וסר ממנו חיוב השבועה, וממילא לא נוצר עליו חיוב ממון כתוצאה מכך שלא שנבע. אך במקרה שהחיוב אינו מבוסס על חיוב שבועה, אין כל סיוע בעדותו של ה'עד המסייע'.

לכן במקרה של אדם שהיה חייב בוודאות כסף ואומר כעת "איני יודע אם פרעתי", שחיוב התשלומים שלו אינו נובע מחיוב שבועה לא ממומש, אלא מכת חזקת החיוב שלו וטענת התובע, לא מועילה לו עדותו התומכת של עד אחד. כי עד אחד קם לשבועה ולא לממון. [בנוגע לכך שידיעה על ידי עד אחר אינה מועילה לנתבע לטעון 'ברי' כנגד תביעת תשלום החוב, ראו עוד מה שכתב רבי יצחק אלחנן ספקטור בנחל יצחק (סימן עה, יא, ענף ג), רבי חיים עוזר גרודזנסקי ב'אחיעזר' (חלק ג סימן עה), ובחידושי רבי עקיבא איגר (בבא מציעא לו: ד"ה גמרא). לאור הדברים, מאחר שראובן עצמו אינו יודע מידיעתו האישית שחובו למכון שולם, אין דברי לוי מועילים כדי להעמידו כ'ברי' מול חזקת החיוב וטענת שמעון שלא שילם את חובו].

ד. יש לפטור את ראובן מתשלום

ואולם למרות האמור יש לפטור את ראובן מתשלום משני טעמים:

א. הסתפקו ונחלקו האחרונים (ראו: משנה למלך שאלה ופקדון פרק ד הלכה א; תומים סימן עה ס"ק כב; נתיבות המשפט שם סק"ה) אם הטוען 'איני יודע אם פרעתי' חייב גם במקום שבו לא היה עליו לדעת אם פרע או לא, או שרק כאשר עצם טענתו שאינו יודע אינה מקובלת.

לשיטת הסוברים שהטוען 'איני יודע אם פרעתי' כשלא היה אמור לדעת, אינו חייב לשלם, ביארו האחרונים בכמה דרכים את הסיבה לעיקר חיובו של מי שכן היה אמור לדעת אם פרע (ראו דבריהם בהרחבה: נתיבות המשפט שם סק"ז; אמרי בינה טוען ונטען סימן ד ד"ה ברם וד"ה עוד י"ל; אבן האזל בהוספות להלכות טוען ונטען סימן עה סעיף י). ומדבריהם עולה כי במקום ששלח תשלום בידי שליח וטוען שאינו יודע, נחשב שהדבר מוטל על הלוח לדעת בכירור שפרע. אך למרות זאת נראה שאין לחייבו במקרה שלפנינו מאחר שעבר זמן רב מאז התרחשות העניינים, ויכול ראובן לטעון שלא פשע, שכן אם היו מתעוררות בעיות אז, היה מביא את בנו ומסדר את הענין, ורק בגלל התאחרות התביעה, נשכח הענין הן מבנו והן מהמזכיר ואין להאשימו בכך. ולכן נחשב הדבר כטוען 'איני יודע אם פרעתי' בלי שייחשב לו הדבר כפשיעה, ולכן לשיטת ה'נתיבות' ויתר הפוטרים, יהיה פטור מלשלם.

ב. כפי שהבחנו לעיל, נראה שאין להחשיב את טענת שמעון המזכיר כטענת 'ברי', שכן אינו זוכר את פרטי המקרה, ורק סומך על כך שהיה מוחק את החוב מהמחשב אם היה נפרע. אך לפי המבואר בדברי הפוסקים (שו"ת הרא"ש כלל קג סימן ב; מהר"י בן לב חלק ב סימן נ) טענה המסתמכת על רישום בפנקסו של חנווני נחשבת 'ברי' רק בפנקס מדוקדק ביותר שאי-רישום בו מהווה ראיה שלא נפרע החוב. במקרה שלפנינו, יכול היה שמעון לקבל את פרעון החוב גם שלא במשרדו ולתכנן לרשום זאת אחר כך, ושוב אין זה בכלל 'ברי'.

כשהתובע 'שמא' והנתבע 'שמא', נחלקו הפוסקים אם גם אז חייב הטוען 'איני יודע אם פרעתי' לשלם: לדעת הבני שמואל (מובא בהגהות משנה למלך שאלה ופקדון פרק ד הלכה א) והקצות החושן (סימן עה סק"ו) חייב גם במקרה זה, ולדעת הנתיבות המשפט (שם) פטור. ואם כן יוכל ראובן הנתבע לטעון 'קים לי' כדברי ה'נתיבות', והרי לנו טעם נוסף לכך שאי אפשר להוציא ממנו ממון.

וזה דבר המשפט

- חוב הרשום בצורה מסודרת אין סתמו עומד לייאוש ולכן גם אם שני הצדדים שכחו מקיומו של חוב, אם ברור שהחוב לא נפרע אין לדון בו יאוש או מחילה, ויש לפרוע את החוב במלואו.
- ראובן אינו יכול לטעון בטענת 'ברי' שפרע, כי 'ברי' על ידי אחר אינו פוטר מחיובי ממון.
- מאחר שעברו שנים ארוכות מעת התרחשות המעשים שבמרכז הדיון, והעובדה שראובן פעל ללא דופי בשעתו, יש לפטרו לשיטות שהטוען 'איני יודע אם פרעתי' במקום שלא היה לו לדעת, פטור. ונראה שלמרות טענה כזו כששלח בידי שליח היתה נחשבת כפשיעה שלו, מכל מקום אם קרוב לעת ההתרחשות לא פנו התובעים אליו ולכן לא כל לעמת בינם לבין השליח, אי אפשר לחייבו משום כך.
- ויש לפטרו מסיבה נוספת: הידיעה של שמעון המזכיר, שמבוססת על כך שאין הפרעון רשום ביומנו, אינה נחשבת כוודאות, כך שהתביעה מבוססת על טענת שמא, וראובן יוכל לטעון 'קים לי' כהסוברים שכשהתובע טוען שמא, אף שלא היה אמור לדעת, וגם הנתבע לא היה אמור לדעת, פטור הנתבע לגמרי ואף אינו צריך להשתדל לצאת ידי שמים.

חדשי! כרך שלישי בסדרה

מאחורי הקלעים של בית הדין

הצגת מרתקת לדיוני חובל בית הדין בכל תחומי ההלכה הנעשים לחיוי של כל יהודי מומחה בית הדין - ר' משה'ל של האן רבי מנחם מנדל פוגלרמן שליט"א ראש בית הוראה לדיוני ממונות 'באר יצחק' ורבי משה'ל 'בית הדין' מבווא סלא | מקבץ פסקי דיוני ממונות אקטואליים | קונטרסי דיוני ממונות בתקופת הקדושה

אור דני התורה ליטור לב

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 | קריאה: 054-437-094 | 054-437-880 | אדיטה: 054-437-880 | להשיג בחנויות הספרים המובחרות